

DOI: 10.34015/2523-4552.2026.1.23
УДК 343.985

Гольдберг Н. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і
процесу Факультету права та
міжнародних відносин ДУ «Київський
авіаційний інститут»
e-mail: goldbergnata@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1624-1944>

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В КУЛЬТОВИХ СПОРУДАХ

У статті здійснено дослідження тактичних особливостей проведення обшуку в культових спорудах як специфічного різновиду слідчих (розшукових) дій. Актуальність теми зумовлена сучасними викликами кримінального судочинства, які пов'язані з необхідністю забезпечення ефективності досудового розслідування одночасно з дотриманням конституційних гарантій свободи віросповідання, поваги до релігійних почуттів віруючих та недопущення надмірного втручання у сферу духовного життя. Особливий правовий статус культових споруд, їх сакральне значення та специфіка функціонування релігійних організацій обумовлюють необхідність формування спеціальних тактичних підходів до проведення обшуку.

Метою статті є дослідження тактичних особливостей проведення обшуку в культових спорудах з урахуванням їх правового статусу, специфіки функціонування релігійних організацій.

Методологічну основу статті становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема аналіз, синтез, системний підхід, формально-юридичний, порівняльно-правовий та логіко-юридичний методи, що дозволили комплексно дослідити правову природу культових споруд та їх місце у системі об'єктів, які можуть бути предметом обшуку. Проаналізовано наукові підходи до визначення понять «релігійні споруди», «культові будинки» та «релігійні святині», встановлено відсутність єдності у їх трактуванні.

Встановлено, що ефективність проведення обшуку в культових спорудах значною мірою залежить від належного рівня підготовки слідчого, який передбачає збір повної інформації про об'єкт, вивчення його планування, визначення можливих шляхів доступу та відходу, а також аналіз внутрішньої організації релігійної громади. Обґрунтовано доцільність застосування таких тактичних прийомів, як забезпечення раптовості проведення обшуку, організація одночасних слідчих (розшукових) дій у кількох місцях, обмеження вито-

ку інформації та належна координація дій слідчо-оперативної групи. Приділено увагу необхідності дотримання етичних норм, уникнення конфліктних ситуацій, поваги до релігійних почуттів та обережного поводження з культовими предметами.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, злочин, священнослужитель, релігійний обряд, релігійні права, релігійні споруди, обшук, слідча (розшукова) дія, процесуальна гарантія, свобода віросповідання.

Постановка проблеми. Сучасна практика кримінального судочинства свідчить про те, що проведення обшуку в культових спорудах належить до числа найбільш складних слідчих (розшукових) дій, що зумовлено як процесуально-правовими гарантіями свободи віросповідання, так і специфікою функціонування релігійних організацій. Культові споруди є місцем здійснення релігійних обрядів і духовної діяльності, що зумовлює необхідність особливо виваженого ставлення з боку осіб, які здійснюють досудове розслідування. Такі об'єкти можуть використовуватися для приховування предметів і документів, які мають доказове значення у кримінальному провадженні. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання визначення тактичних особливостей проведення обшуку в культових спорудах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці досліджували обшук переважно з позиції загального розуміння цієї слідчої (розшукової) дії та її тактичних засад, не приділяючи достатньої уваги особливостям його проведення в окремих об'єктах. У роботі Я. В. Фурмана, М. В. Нечеснюка, А. А. Саковського розкрито окремі аспекти організації та проведення слідчого огляду в культовій споруді. Проте питання тактичних особливостей проведення обшуку в культових спорудах залишається недостатньо розробленим.

Постановка завдання. Дослідити тактичні особливості проведення обшуку в культових спорудах з урахуванням їх правового статусу, специфіки функціонування релігійних організацій.

Виклад основного матеріалу. Дослідження тактичних аспектів проведення обшуку в культових спорудах є важливим напрямом сучасної криміналістики та кримінального процесу, оскільки поєднує питання ефективності досудового розслідування із необхідністю дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини. Особливе значення це має у зв'язку з тим, що релігійні об'єкти характеризуються специфічним правовим режимом та особливим соціальним статусом, що безпосередньо впливає на організацію і тактику проведення слідчих (розшукових) дій.

У цьому контексті важливою є наукова дискусія щодо змісту та правової природи культових споруд, а також їх місця у системі об'єктів, які можуть бути предметом обшуку.

В юридичній доктрині звертається увага на відсутність єдності у підходах до визначення відповідних понять. Т. С. Мартянова зазначає, що «не лише у законодавстві, а й у позиціях представників юридичної науки немає єдності щодо розуміння понять «релігійні споруди», «культові будинки» та «релігійні святині» [1, с. 41]. Так, за твердженням М. Поте-

бенька та В. Гончаренка, в енциклопедичних виданнях є визначення культової будівлі. Це приміщення для проведення богослужінь і здійснення релігійних обрядів будь-якої конфесії. Як правило, в Україні це споруди чи будинки [2, с. 191]. Більш розгорнуте тлумачення пропонує М. Мельник, який вважає, що «релігійні споруди та культові будинки – це приміщення для проведення або забезпечення богослужінь, виконання релігійних обрядів та церемоній (церкви, собори, синагоги, мечеті, пагоди, каплиці, дзвіниці, мінарети, молитовні тощо). Кожна їх складова (архітектура, живопис тощо) суворо регламентована канонами певної церкви. Облік культових будівель і споруд, які належать чи використовуються релігійними організаціями, о діють в Україні, здійснюється Державним комітетом України у справах релігій. Релігійними організаціями в Україні є релігійні управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених організацій» [3, с. 443-444].

У контексті кримінально-правового регулювання Л. Кривоченко вважає, що «предметом злочину, передбаченого ст. 178 КК України, є релігійна споруда чи культовий будинок, якими є будова обрядового призначення, яка, як правило, має внутрішнє приміщення. Віднесення будови до релігійної споруди чи культового будинку як предмета злочину здійснюється шляхом проведення релігієзнавчої експертизи» [4, с. 529].

У цьому ж контексті важливою є позиція щодо змістового напов-

нення поняття культових будинків у більш широкому доктринальному розумінні. П. Андрушко схиляється до думки, що «культовими будинками є культові будівлі (приміщення), споруди, в яких віруючими здійснюються богослужіння, релігійні обряди та церемонії. Культові релігійні будинки та інші споруди можуть перебувати у власності релігійних організацій або у їх користуванні, зокрема у разі, коли вони є власністю держави. Крім культових будинків у власності чи у користуванні (постійному чи тимчасовому) релігійних організацій можуть бути і інші будівлі і споруди, зокрема об'єкти виробничого, спеціального і добродійного призначення (будівлі монастирів, духовних навчальних закладів для підготовки священнослужителів і служителів інших необхідних їм релігійних спеціальностей, музеї, храми та інші споруди)» [5, с. 331].

Поряд із наведеними підходами до визначення культових будинків, у науковій літературі звертається увага також на розмежування суміжних категорій, зокрема релігійних святинь, що дозволяє ширше окреслити систему об'єктів релігійного призначення. У цьому контексті М. Потебенко та В. Гончаренко зазначають, що «релігійні святині – це споруди, будівлі або місцевості, яким поклоняються віруючі будь-якої конфесії, якщо діяльність такої конфесії не заборонена в Україні згідно з чинним законодавством. Це можуть бути мощі святих, що зберігаються в храмах, - для православних, могила єврейського цадика в м. Умань – для іудеїв» [2, с. 190].

На підставі наведених наукових підходів можна дійти висновку, що в українській правовій науці відсутнє

єдине та чітке розмежування понять «релігійні споруди», «культові будинки» та «релігійні святині», що зумовлює певну термінологічну невизначеність. При цьому більшість дослідників фактично ототожнюють релігійні споруди і культові будинки, розглядаючи їх як будівлі або приміщення, призначені для здійснення богослужінь і релігійних обрядів. Водночас поняття релігійних святинь є ширшим за змістом, оскільки охоплює не лише споруди, а й предмети та місця, що мають особливе сакральне значення для віруючих. У зв'язку з цим важливу роль у правозастосуванні відіграє релігієзнавча експертиза, яка дозволяє визначити належність конкретного об'єкта до відповідної категорії.

Ці теоретичні підходи слугують підґрунтям для визначення тактичних особливостей проведення обшуку в культових спорудах, тому що дозволяють конкретизувати правову природу відповідних об'єктів, окреслити їх функціональне призначення та врахувати специфіку їх використання у релігійній діяльності. Саме це зумовлює необхідність застосування диференційованих тактичних прийомів під час планування та проведення обшуку.

При плануванні обшуку в культових спорудах слідчий, як правило, вже має у своєму розпорядженні відомості про священнослужителів та найбільш активних учасників релігійної групи, діяльність яких може бути пов'язана з вчиненням кримінального правопорушення. У зв'язку з цим виникає необхідність у проведенні одночасних обшуків у кількох місцях, що є важливим і результативним тактичним прийомом. Такі обшуки можуть здійснюватися не лише

за місцем проживання священнослужителів або керівників релігійної організації, а й у житлі рядових членів громади, безпосередньо у культових спорудах чи інших приміщеннях, які використовуються для проведення богослужінь, релігійних обрядів, зібрань віруючих або зберігання релігійної літератури та інших матеріалів.

Важливим тактичним аспектом проведення обшуку в культових спорудах є забезпечення належної організації взаємодії між учасниками слідчої (розшукової) дії та недопущення витоку інформації про факт її проведення. З цією метою учасники обшуку попередньо інструктуються щодо порядку виконання своїх функцій, визначається спосіб обміну інформацією, акцентується увага на необхідності уникнення будь-якого спілкування між представниками релігійної громади під час проведення обшуку, що дозволяє запобігти можливому попередженню інших членів релігійної групи про його початок.

З організаційно-тактичної складової передбачається реалізація заходів щодо обмеження використання засобів зв'язку, наприклад, тимчасове відключення телефонного зв'язку у приміщенні або вилучення у присутніх осіб мобільних телефонів на період проведення обшуку з метою запобігання витоку інформації. Окремо всім учасникам роз'яснюється необхідність постійного спостереження за поведінкою осіб, у яких проводиться обшук, їх емоційними реакціями та психологічним станом.

Учасникам обшуку категорично не рекомендується вчиняти будь-які дії, які можуть бути сприйняті як

образа релігійних почуттів віруючих, приниження їхньої людської гідності за ознакою релігійної належності або провокування конфліктних ситуацій. Не допускається вступ у дискусії чи полеміку на релігійну тематику з представниками релігійної громади, оскільки це може негативно вплинути на хід та результати проведення обшуку.

Так, Я. В. Фурман, М. В. Нечеснюк, А. А. Саковський переконані, що «успішна взаємодія представників правоохоронних органів і духовенства має ґрунтуватися на взаємній допомозі та повазі. Священнослужителю необхідно підкорятися законним вимогам представника державної влади, якому, своєю чергою, доцільно знати правила поведінки в храмі та виконувати їх. Тим паче, що за бажанням завжди можливо поєднати благочестя, що виражається в цьому випадку в дотриманні релігійних канонів, і необхідні дії, пов'язані з виконанням своїх службових обов'язків» [6, с. 5].

З урахуванням можливого перебування жінок у приміщеннях культових споруд, до складу слідчо-оперативної групи варто залучати співробітницю, яка має процесуальні повноваження щодо проведення дій, пов'язані із особистим обшуком осіб жіночої статі. Це забезпечить дотримання вимог кримінального процесуального законодавства та етичних стандартів під час проведення слідчих (розшукових) дій. Залучення жінок як понятих сприяє належній процесуальній фіксації обшуку та врахуванню специфіки релігійного середовища.

Перед проведенням обшуку слідчий повинен завчасно зібрати максимально повну інформацію про

культову споруду. Доцільно вивчити план будівлі або приміщення, визначити основні та додаткові входи й виходи, зокрема аварійні, сходові клітини та інші можливі шляхи пересування, які можуть бути використані для прихованого залишення місця. Необхідно попередньо оглянути прилеглу територію, звернувши увагу на наявність охорони, технічних засобів контролю доступу, камер відеоспостереження та інших систем безпеки. У разі потреби корисною може бути інформація від осіб, які раніше належали до відповідної релігійної громади та обізнані з внутрішнім устроєм об'єкта.

Якщо скоєно крадіжку, то починати огляд доцільно з підходів до храму. Насамперед необхідно звернути увагу на сліди, залишені на прилеглий території та зовнішньому боці будівлі, особливо якщо існує небезпека їхнього знищення або пошкодження. Якщо скоєно вбивство на релігійному ґрунті і центром місця події є труп, що знаходиться на відкритій місцевості, то краще починати огляд саме з нього, щоб з урахуванням наявних пошкоджень оглядати периферію, знаючи, що шукати і на що звернути увагу. Щоб не пошкодити сліди, можна скористатися іншими входами у будівлю. Водночас, якщо труп перебуває в приміщенні, а наявні сліди за будь-якого підходу до нього можуть бути знищені, огляд доцільно починати з периферії [6, с. 9]. З цього приводу «під час проведення обшуку важливо дотримуватись послідовності обстеження та не створювати із вже обстежених предметів «хаотичну» обстановку. У випадку застосування цього тактичного прийому, або не дотримання такого правила –

об'єкти пошуку можуть бути втрачені» [7, с. 190].

Під час обшуку в культових спорудах необхідно враховувати їх специфіку, пов'язану з релігійними традиціями, символікою та особливим ставленням віруючих до предметів культу. Це вимагає від слідчого тактовності, обережності у поводженні з релігійними речами та дотримання поваги до почуттів присутніх осіб. У таких умовах може виникнути необхідність у вилученні широкого кола предметів, а саме: предмети, що мають безпосереднє відношення до релігійної діяльності (документи, література, культові предмети), так і інших об'єктів, які можуть мати доказове значення. Особливу увагу необхідно приділяти можливим місцям приховування документів чи матеріальних цінностей, включаючи службові приміщення, допоміжні кімнати та особисті речі членів релігійної організації.

Важливим елементом тактики проведення обшуку в культових спорудах є чітке визначення об'єктів пошуку, які можуть мати доказове значення у кримінальному провадженні. До таких об'єктів слід віднести: предмети та речовини, які вилучені з цивільного обігу, а саме: зброя, вибухові пристрої, наркотичні засоби, психотропні речовини та інші заборонені об'єкти, знаряддя і засоби вчинення кримінальних правопорушень; значну доказову цінність можуть становити атрибути культової діяльності та обрядовості (символіка, ритуальний одяг, предмети культу), саме вони можуть дати можливість встановити належність особи до певної релігійної групи, її роль у

ній, характер здійснюваних обрядів; окрему групу становлять релігійні тексти, література ідеологічного змісту, а також фото-, відео- й аудіоматеріали, що відображають проведення обрядів або інші дії, пов'язані з можливими правопорушеннями. Не менш важливими є електронні носії інформації, а саме: комп'ютерна техніка, мобільні пристрої, цифрові накопичувачі. Вони можуть містити дані щодо діяльності релігійної групи, її ідеології, комунікацій між учасниками, а також інструкції щодо протидії правоохоронним органам.

Висновки. В результаті проведеного аналізу, що обшук у культових спорудах є однією з найбільш складних слідчих (розшукових) дій, що обумовлено поєднанням процесуально-правових, організаційних та етичних чинників. Специфіка таких об'єктів полягає в їх особливому правовому статусі, сакральному значенні для віруючих та функціональному призначенні, що безпосередньо впливає на вибір тактичних прийомів і методів діяльності слідчого. Ефективність проведення обшуку в культових спорудах значною мірою залежить від належної підготовки особи, що здійснює цю дію, яка включає збір інформації про об'єкт, вивчення його планування, організаційної структури релігійної громади та можливих каналів комунікації між її членами. Важливим тактичним елементом є забезпечення раптовості та узгодженості дій слідчо-оперативної групи, у тому числі шляхом проведення одночасних обшуків у кількох місцях та обмеження витoku інформації.

Список використаних джерел

1. Мартьянова Т. С. Зміст понять «релігійні споруди», «культові будинки» та «релігійні святині» у контексті чинного КК України. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 55. С. 38–42.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 ч. / за заг. ред. М. О. Потебенка, В. Г. Гончаренка. Київ : Форум, 2001. Ч. 2. 942 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юридична думка, 2007. 1184 с.
4. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. С. С. Яценка. Київ : А.С.К., 2005. 848 с.
6. Фурман Я. В., Нечеснюк М. В., Саковський А. А. Особливості слідчого огляду у культовій споруді : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 32 с.
7. Курята Л. Л. Розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідання віровчень та виконання релігійних обрядів : дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спец. «081 – Право». Київ, 2022. 220 с.

References

1. Martianova, T. S. (2018). Zmist poniat "relihiini sporudy", "kultovi budynky" ta "relihiini sviatyni" u konteksti chynnoho KK Ukrainy [The meaning of the concepts "religious buildings", "cult buildings" and "religious shrines" in the context of the current Criminal Code of Ukraine]. *Zhurnal Skhidnoevropeiskoho Prava*, 55, 38–42.
2. Potebenko, M. O., & Honcharenko, V. H. (Eds.). (2001). *Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] (Pt. 2). Forum.
3. Melnyk, M. I., & Khavroniuk, M. I. (Eds.). (2007). *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. Yurydychna Dumka.
4. Baulin, Yu. V., Borysov, V. I., Havrysh, S. B., et al. (2003). *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar* [Criminal Code of Ukraine: Scientific and practical commentary] (V. V. Stashys & V. Ya. Tatsii, Eds.). Vydavnychiy Dim "In Yure".
5. Yatsenko, S. S. (Ed.). (2005). *Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. A.S.K.
6. Furman, Ya. V., Nechesniuk, M. V., & Sakovskyi, A. A. (2023). *Osoblyvosti slidchoho ohliadu u kultovii sporudi* [Features of investigative examination in a religious building]. Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav.
7. Kuriata, L. L. (2022). *Rozsliduvannia shakhraistva, vchynenoho pid pryvodom propoviduvannia virovchen ta vykonannia relihiinykh obriadiiv* [Investigation of fraud committed under the guise of preaching religious doctrines and performing religious rites] (Doctoral dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in speciality 081 – Law, Kyiv).

Holdberh N. O., PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Criminal Law and Procedure Faculty of Law and International Relations State University “Kyiv Aviation Institute”

e-mail: goldbergnata@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1624-1944>

Tactical Aspects of Conducting Searches in Places of Worship

This article examines the tactical aspects of conducting searches in religious buildings as a specific type of investigative (search) activity. The relevance of the topic stems from the current challenges facing criminal justice, which are linked to the need to ensure the effectiveness of pre-trial investigations while simultaneously upholding constitutional guarantees of freedom of religion, respect for the religious sentiments of believers, and the prevention of undue interference in the sphere of spiritual life. The special legal status of religious buildings, their sacred significance, and the specific nature of religious organizations’ operations necessitate the development of special tactical approaches to conducting searches.

The purpose of this article is to examine the tactical features of conducting searches in religious buildings, taking into account their legal status and the specific nature of religious organizations’ operations.

The methodological basis of the article consists of general scientific and specialized legal methods, in particular analysis, synthesis, the systemic approach, formal-legal, comparative-legal, and logical-legal methods, which allowed for a comprehensive examination of the legal nature of religious buildings and their place within the system of objects that may be subject to search. Scientific approaches to defining the concepts of “religious buildings,” “places of worship,” and “religious shrines” have been analyzed, and a lack of uniformity in their interpretation has been established.

It has been established that the effectiveness of conducting a search in religious buildings largely depends on the investigator’s adequate level of preparation, which involves gathering complete information about the site, studying its layout, identifying possible access and exit routes, as well as analyzing the internal organization of the religious community. The study substantiates the advisability of employing tactical approaches such as ensuring the surprise element of the search, organizing simultaneous investigative (search) operations in multiple locations, limiting information leaks, and ensuring proper coordination of the investigative-operational team’s actions. Attention is paid to the need to adhere to ethical standards, avoid conflict situations, respect religious sentiments, and handle religious objects with care.

Keywords: *criminal offense, crime, clergyman, religious ceremony, religious rights, religious buildings, search, investigative action, procedural safeguard, freedom of religion.*

Цитування за ДСТУ 8302:2015: Гольдберг Н. О. Тактичні особливості проведення обшуку в культових спорудах. *Вісник Пенітенціарної асоціації*

України. 2026. № 1(35). С. 257-265. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2026.1.23>

Citation APA: Holdberh, N. O. (2026). Taktichni osoblyvosti provedennia obshuku v kultovykh sporudakh [Tactical aspects of conducting searches in places of worship]. *Bulletin of the Penitentiary association of Ukraine*, 1(35), 257-265. <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2026.1.23>

Внесок автора. Автор самостійно здійснила концептуалізацію дослідження, аналіз джерел, підготовку тексту статті та формулювання висновків. Автор ознайомила з остаточною версією рукопису, схвалив її та погодився з поданням статті до публікації.

Академічна доброчесність. Автор підтвердила оригінальність, точність і достовірність тексту статті та наведених у ній результатів, а також дотримання принципів академічної доброчесності.

Використання інструментів штучного інтелекту. Автор засвідчила, що під час підготовки цієї статті інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність реального чи потенційного конфлікту інтересів.

Фінансування. Дослідження виконано в межах наукової діяльності автора у відповідних установах і не мало окремого зовнішнього фінансування.

Author Contribution. The author independently conceptualized the study, analyzed the sources, prepared the text of the article, and formulated the conclusions. The author reviewed the final version of the manuscript, approved it, and agreed to submit the article for publication.

Academic Integrity Statement. The author confirms the originality, accuracy, and reliability of the text of the article and the results presented therein, as well as compliance with the principles of academic integrity.

Use of Artificial Intelligence Tools. The author certifies that no artificial intelligence tools were used in the preparation of this article.

Conflict of Interest. The author declares that there is no actual or potential conflict of interest.

Funding. The research was conducted within the framework of the author's academic activities at the relevant institutions and did not receive special external funding.

Надійшла: 03.03.2026

Прийнята до друку: 21.02.2026

Опублікована: 30.04.2026

Received: 03 March 2026

Accepted for publication: 21 March 2026

Published: 30 April 2026